

**KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
INSTITUUT VOOR SOCIAAL RECHT**

**UNIVERSITE LIBRE DE BRUXELLES
CENTRE DE SOCIOLOGIE DU TRAVAIL, DE L'EMPLOI ET DE LA
FORMATION**

**RUIMTE VOOR EEN BELGISCH SOCIAAL BELEID
POUR UNE INTEGRATION SOCIALE AU NIVEAU DE L'UNION
EUROPEENNE. QUELLE PLACE POUR LA BELGIQUE ?**

Beknopte Voorstelling

**Recherche menée à la demande des Services Fédéraux pour les Affaires scientifiques
techniques et culturelles**

**Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Federale Diensten voor wetenschappelijke,
technische en culturele aangelegenheden**

1999

Inleiding

In opdracht van DWTC werd op 1 januari 1995 een multidisciplinair onderzoek met betrekking tot de ruimte voor een Belgisch sociaal beleid in de Europese context opgezet. Het onderzoek wordt gevoerd door een juridisch geschoold team van de Katholieke Universiteit Leuven en een team van sociologen van de Université Libre de Bruxelles.

Het onderzoek valt uiteen in twee fasen. In een eerste fase werd gepeild naar het dwingend kader dat door de Europese Unie aan België wordt opgelegd en naar de aanpassingen die in de Belgische socialezekerheidswetgeving nodig zijn om in dat korset te passen. Er werd gezocht naar de mogelijkheden van België om zich te positioneren binnen een aan haar greep ontsnappend geïntegreerd Europa. In een tweede fase werd het perspectief omgekeerd. Sinds de gemeenschappelijke nota van 29 januari 1998 wordt nagegaan hoe België tot de uitwerking en versteviging van de sociale dimensie van de Europese Unie kan bijdragen. Er werd verlangd strategieën en denkkaders te ontwikkelen aan de hand van dewelke België mee gestalte kan geven aan het sociale Europa van morgen.

1. Werkzaamheden van het team van de KULeuven

De eerste onderzoeksfase

De eerste onderzoeksfase resulteerde in een boek met de titel 'Ruimte voor een Belgisch sociaal beleid in een geïntegreerd Europa (de juridische dimensie)'. Het boek bestaat uit zeven hoofdstukken, gevolgd door een aantal casusbeschrijvingen. Deze casusbeschrijvingen betreffen het personeelsbeleid van multinationals, grensoverschrijdende uitzendarbeid, zelfstandige bouwvakkers en telewerk.

In het eerste deel van het boek wordt het personeel en materieel toepassingsgebied van het vrij verkeer van personen besproken, alsmede de beperkingen die daarop mogelijk zijn. Er wordt beschreven op welke manier de communautaire wetgever en het Hof van Justitie de persoonlijke werkingssfeer van het vrij verkeer van personen doorheen de jaren uit haar economisch kader heeft laten breken. Niet alleen werknemers en zelfstandigen, maar ook andere categorieën van EU-onderdanen die geen economische agenten zijn, kunnen zich thans beroepen op bepaalde deelaspecten van het vrij personenverkeer. Inhoudelijk zijn de rechten van deze categorieën niet gelijk. De tekst toont aan dat het voor de migrerende EU-onderdaan nog steeds van belang is dat hij kan aantonen tot een categorie te behoren om de juiste omvang van zijn rechten te kennen. Deze categorieën zijn tot nader order de werknemers, de zelfstandigen die het recht van vestiging willen invoeren, dienstverleners en –ontvangers, studenten, personen die hun beroepsactiviteit hebben stopgezet en de residuaire categorie van

‘andere personen’. De invoering van het EU-burgerschap door het Verdrag van Maastricht doet aan het getrappt karakter van het vrij personenverkeer (voorlopig) niets af. De tekst wijst daarvoor institutionele oorzaken aan.

In het tweede deel komt de Europese coördinatieproblematiek inzake socialezekerheidsrecht aan bod. De bedoeling van de tekst is om, aan de hand van een schets van de grote lijnen van Verordening 1408/71 en haar uitvoeringsbesluiten, de complexiteit van de coördinatie-regeling in herinnering te brengen. Daarbij wordt vooreerst aandacht geschonken aan het personeel en materieel toepassingsgebied, waarna de beginselen van de coördinatie-regeling worden besproken. Een eerste besluit toont aan in welke mate het personeel toepassingsgebied van de coördinatie-regeling en het vrij verkeer van personen elk een verschillende lading dekken. Bovendien wordt aangetoond dat de omvang van het materieel toepassingsgebied niet altijd duidelijk is. In een tweede stuk worden de basisbeginselen van de coördinatie-regeling besproken, namelijk het principe van één bevoegde wetgeving, de optelling van tijdvakken, de principiële exporteerbaarheid van socialezekerheidsprestaties en het beginsel van gelijke behandeling. Nadat deze beginselen zijn geschetst, wordt dieper ingegaan op hun toepassing op de verschillende bij wet sociaal verzekerde risico's die tot het toepassingsgebied van de Verordening behoren.

In het derde deel wordt een overzicht gegeven van de volkenrechtelijke verbintenissen waaraan België moet voldoen op het vlak van het internationaal en Europees socialezekerheidsrecht. Met dat laatste wordt het socialezekerheidsrecht bedoeld dat een internationaal element vertoont doordat het nationale socialezekerheidsregelingen poogt te coördineren, te harmoniseren of louter te oriënteren door gemeenschappelijke doelstellingen vast te leggen. In een eerste deel worden de verbintenissen van België binnen het kader van de Europese Gemeenschap geschetst. Daarna komen de bi- en multilaterale verdragen die België al dan niet binnen een internationale instelling (andere dan de EG) is aangegaan, aan bod.

Binnen het kader van de Europese Gemeenschap wordt eerst aandacht geschonken aan het keurslijf dat België zich heeft opgelegd binnen het primaire Gemeenschapsrecht. Het afgeleide Gemeenschapsrecht dat in een tweede stuk wordt besproken, omvat in hoofdzaak coördinatie- en harmonisatieregels. Op het vlak van harmonisatie neemt de gelijke behandeling van mannen en vrouwen een centrale plaats in. Er wordt een overzicht gegeven van de inspanningen die de Europese Gemeenschap zich op dit vlak heeft getroost, waarbij meteen nuancerend wordt gewezen op de lange overgangperiodes en uitzonderingsmogelijkheden die zijn voorzien. De tekst besteedt ook aandacht aan de problemen die ontstaan door het verbod van ‘indirecte discriminatie’ en de verscheiden toepassing van de regels in de verschillende lidstaten.

Vervolgens komen de conventies aan bod die in het kader van de IAO zijn gesloten. Deze conventies worden geklasseerd naargelang ze coördinatie dan wel het invoeren van minimumstandaarden beogen. Met betrekking tot de invoering van minimumstandaarden speelt Conventie nr. 102 IAO een centrale rol. Er wordt besloten dat de huidige Belgische socialezekerheidswetgeving weinig problemen kent om aan deze standaarden te voldoen. Wel wordt er gewezen op de problemen die zouden kunnen ontstaan in het geval het huidige socialezekerheidsstelsel (fundamenteel) zou worden hervormd. Deze problemen vinden hun oorzaak in de klassieke opvattingen van de IAO-conventies met betrekking tot de sociale zekerheid.

Ook binnen de Raad van Europa is België verplichtingen aangegaan met betrekking tot de sociale zekerheid, zowel op het vlak van coördinatie als op het vlak van harmonisatie. Op het vlak van harmonisatie wordt daarbij een flink stuk aandacht geschonken aan de Europese Code inzake sociale zekerheid van 16.04.64. Deze Code sluit nauw aan bij Conventie nr. 102 van de IAO. Net als deze conventie gaat zij uit van een klassiek begrip van de sociale zekerheid. Bovendien kent de Code geen rechtstreekse werking. Er wordt nagegaan op welke manier het voorstel om tot een Herziene Code te komen aan deze gebreken probeert te verhelpen.

Tot slot worden de verdragen die buiten het kader van een internationale instelling zijn gesloten behandeld. Enerzijds gaat het hem om multilaterale verdragen die vaak niet enkel op sociale zekerheid betrekking hebben, maar er toch een onmiskenbare invloed op uitoefenen. Anderzijds heeft België met verschillende Europese en niet-Europese staten bilaterale verdragen afgesloten om elkaars socialezekerheidsstelsels te coördineren en het verbod van discriminatie op het vlak van de sociale zekerheid te waarborgen.

Zonder exhaustief te willen zijn, beoogt het vierde deel de Belgische socialezekerheidswetgeving te toetsen aan de Europese mededingingsvoorschriften. Hoewel het primaat van het gemeenschapsrecht vaststaat, blijkt uit de tekst dat de Belgische rechtspraktijk het niet altijd zo nauw neemt met die Europese regelgeving die een vrije, onvervalste en eerlijke concurrentie binnen de gemeenschappelijke markt voor ogen heeft.

Een eerste knelpunt betreft de vaststelling van de tarieven in de gezondheidszorg. De tekst toont aan dat deze vaststelling problematisch kan zijn omwille van verschillende redenen. Het sluiten van dergelijke conventies ontbeert niet noodzakelijk een economisch karakter, zodat de mededingingsregels toepasselijk kunnen zijn. Bovendien sluit de meerderheid van de zorgverstrekkers zich bij deze conventies aan, waardoor prijsconcurrentie slechts in zeer beperkte mate mogelijk is. De oorzaken voor dit enthousiasme zijn tweërlei. Enerzijds zijn de mutualiteiten geneigd hun leden enkel 'geconventioneerde' zorgverstrekkers aan te raden,

anderzijds krijgen deze zorgenverstrekkers een beter sociaal statuut dat door de overheid wordt gefinancierd. Bij elk van deze redenen stelt de tekst de problematiek ten opzichte van de mededingingsvoorschriften scherp. Een tweede knelpunt betreft de markt van de aanvullende verzekeringen, strijdtoneel van ziekenfondsen en private verzekeraars. Zowel op het vlak van de vrijwillige als op het vlak van de ‘gesolidariseerde’ aanvullende verzekeringen wordt de vinger op de wonde gelegd. Inzake de vrijwillige aanvullende verzekeringen gaat de tekst meer bepaald dieper in op de knelpunten inzake de aanvullende verzekering voor de kleine risico’s (geneeskundige verzorging) en het pensioen van zelfstandigen. Vaak maken ziekenfondsen de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging afhankelijk van de toetreding van de verzekerde tot een aantal door hen georganiseerde aanvullende verzekeringen. Deze aanvullende verzekeringen zijn ‘gesolidariseerd’, in de zin dat het ziekenfonds haar leden verplicht onderling solidair te zijn. Bij wijze van voorbeeld toetst de tekst deze praktijk op het domein van de reisbijstandsverzekering en de hospitalisatieverzekering aan het mededingingsrecht. Tenslotte gaat de tekst in op de Maribel-operatie, waarin het relaas van de welbekende Maribel-perikelen in haar essentie wordt gevat.

In het vijfde deel wordt de detachingsregeling van Verordening 1408/71 kritisch bekeken. Na een schets te hebben gegeven van het huidige wettelijk kader, evalueert de tekst de detachingsregeling door haar te toetsen aan het *lex loci laboris* principe, door de naleving van de detachingsvoorwaarden na te gaan en door het gebruik van de detachering te bekijken. Uit het geheel van de tekst blijkt de nood aan duidelijkheid in de detachingsproblematiek. De onduidelijkheid die nu heerst geeft de nationale administraties een grote beleidsvrijheid inzake de toepassing van de regeling. Het gevolg daarvan is een grote variatie in de toepassing van de regeling naargelang de betrokken lidstaten. Er wordt gepleit om de detachingsregeling te gebruiken waarvoor ze bedoeld is, namelijk kortstondige werkverblijven in een andere lidstaat. De tekst stelt dat het zeker nooit de bedoeling is geweest de detachingsregeling een zeer ruime toepassing te laten krijgen. De huidige ruime toepassing heeft een aantal bijwerkingen, die in de tekst in de verf worden gezet. Bovendien ondermijnt het excessief gebruik van de detachering door bepaalde categorieën van personen gecombineerd met het veelvuldig negeren van de voorschriften door andere groepen, het algemeen *lex loci laboris* principe. Er wordt gewezen op het gevaar van een ‘à la carte aanknoping’ bij het stelsel van de werkstaat of het stelsel van de lidstaat waar de hoofdzetel van de detachende onderneming is gelegen, naargelang de manier waarop de werkzaamheden in het buitenland zijn opgezet.

In het voorlaatste deel genoten de eigenheden van de sociale zekerheid binnen de transportsector onze aandacht. Meer bepaald de situatie van het internationaal tewerkgesteld personeel in de luchtvaart- en scheepvaartsector werd onderzocht. We hebben onze aandacht toegespitst op de afwezigheid van een detachingsregeling voor de personen werkzaam in de

internationale transportsector. Bovendien hebben we getracht na te gaan op welke manier de lacunes in de sociale bescherming van het transportpersoneel kunnen worden opgevangen. In het bijzonder de bijzondere aanwijsregels voor het transportpersoneel, en de verhouding daarvan tot de hoofdaanwijsregel *lex loci laboris* komt aan bod.

Tenslotte komt de grensarbeider aan bod. De grensarbeider is elke persoon die zijn woonplaats en zijn werkplaats op het grondgebied van twee verschillende staten heeft. Indien de grensarbeider daarenboven de nationaliteit heeft van een derde staat, zorgt dat voor een uitgelezen domein voor wetsconflicten. De complexiteit wordt nog verhoogd doordat de toepassingsregels inzake socialezekerheid en inkomstenbelasting niet op elkaar zijn afgestemd. De oplossingen die voor deze problemen in de internationale context werden gezocht vallen op door hun gebrek aan coherentie en door de verschillende oplossingen naargelang de betrokken lidstaten. Zelfs de gehanteerde juridische concepten van grensarbeid verschillen naargelang de toepasselijke regeling van internationaal recht. In dit deel worden de technieken en instrumenten besproken die werden uitgewerkt om mogelijke wetsconflicten te bannen.

De tweede onderzoeksfase

De tweede onderzoeksfase resulteerde in een tekst waarin een aantal bedenkingen of scenario's worden uitgewerkt die een mogelijk optreden van België ter promotie van bepaalde Europese ingrepen ondersteunen. In de eerste deel worden kanttekeningen geplaatst bij de ontwikkelingen naar een federaal Europa. Vervolgens worden scenario's ontwikkeld met betrekking tot de coördinatieproblematiek. Tenslotte legt de tekst zich toe op de invloed van de regels inzake het vrije verkeer van goederen, diensten en kapitaal en de mededingingsregels op de bestaande nationale regelingen en afspraken in de ziekte(kosten)verzekering.

Het eerste deel wil een oplossing bieden voor de moeilijkheden waarmee de huidige bevoegdheidsverdeling tussen de Europese Gemeenschap en haar lidstaten kampt. De huidige, in de tekst beschreven bevoegdheidsverdeling geeft aanleiding tot een (politiek verklaarbaar) immobilisme. Tergelijkertijd duikt de graduele vermindering van de bevoegdheden van de lidstaten in het sociaal domein door de infiltratie er van door communautaire wetgeving op. Bijgevolg kunnen de lidstaten hun bevoegdheden op het sociaal domein enkel vrijwaren door in te stemmen met een duidelijke bevoegdheidsverdeling. Dat laatste impliceert het toekennen van exclusieve bevoegdheden aan de Europese Gemeenschap op het vlak van het sociaal beleid. Vervolgens stelt de tekst voor om tot een duidelijke bevoegdheidsverdeling te komen aan de hand van het federale model. De tekst besluit met twee voorbeelden over hoe in praktijk naar een dergelijk model kan worden toegewerkt. In een eerste voorbeeld wordt een gedragscode uitgewerkt die als *soft law* zou kunnen worden ingevoerd. Het tweede voorbeeld is ambitieuzer en hanteert de federale logica in een *hard law* benadering.

In het tweede deel worden acht scenario's voorgesteld aan de hand van dewelke in de nabije toekomst actie kan worden ondernomen op het vlak van de socialezekerheidscoördinatie, ingeleid door een pleidooi voor en praktische voorstellen tot vereenvoudiging van de coördinatieregeling. Deze voorstellen betreffen de juridische basis van de coördinatie, de basisbeginselen van de coördinatie, het personeel en materieel toepassingsgebied van de coördinatieregeling, en het financieringsaspect van de coördinatieregeling. Concreet betreft het de volgende scenario's:

- Scenario 1: Introductie van een duale aanwijsregel
- Scenario 2: Detachering als uitzondering op de duale aanwijsregel
- Scenario 3: Behoud van verkregen rechten inzake gezondheidszorg
- Scenario 4: Uitbreiding van het personeel toepassingsgebied tot onderdanen van derde landen
- Scenario 5: Uitbreiding van het toepassingsgebied tot de ambtenaren en tot de bijzondere regelingen voor deze categorie van werknemers
- Scenario 6: Afschaffing van de categorie van de grensarbeiders
- Scenario 7: Materieel toepassingsgebied van Verordening 1408/71: sociale bijstand
- Scenario 8: De financiering van de sociale zekerheid: werken aan het samengaan van regels inzake fiscaliteit en regels inzake sociale zekerheid

Het laatste deel van de tweede tekst behandelt de impact van de Europeesrechtelijke kartelregels in het domein van de ziekte(kosten)verzekering. Uit de beschrijving van deze regels blijkt het onduidelijk statuut van de gezondheidszorgverzekeraar in het communautair recht. Meer in het algemeen blijkt het Europees recht het moeilijk te hebben met rechtspersonen die noch zuiver publiekrechtelijk, noch zuiver privaatrechtelijk en commercieel zijn. In de sociale zekerheid komen dergelijke rechtspersonen veelvuldig voor. Het voorstel tot oprichting van een 'Europees Ziekenfonds' en het voorstel tot strikte scheiding tussen enerzijds verplichte sociale verzekering en anderzijds vrijwillige verzekering worden besproken. Bovendien wordt gesteld dat het strak handhaven van vrije buitenlandse mededinging op de markt van de vrije gezondheidszorgverzekering in de praktijk niet tot aardverschuivingen aanleiding zal geven.

2. Werkzaamheden van het team van de U.L.B.

Werkgelegenheid is één van de thema's in de bespreking van de toekomst van het sociale België binnen Europa (Volume III).

In het eerste deel van het volume onderzoeken wij aan de hand van de beschikbare statistische bronnen of het creëren en organiseren van ruimten voor vrij verkeer van personen binnen de Europese Unie een concrete invloed heeft op het verkeer van arbeidskrachten. Of anders gezegd, wij onderzoeken de dynamiek van de migratiestroom binnen de Europese Unie. Wij doen dat aan de hand van een onderzoek naar de kenmerken van de beroepsbevolking, de werkgelegenheids- en werkloosheidscijfers, de globale bescherming van de werkgelegenheid en de regionale verschillen op het vlak van werkgelegenheid, en we letten daarbij zowel op de burgers van de Europese Unie als op de personen die van buiten de Europese Unie komen.

Vervolgens onderzoeken wij de inbreng van de Europese Unie op het vlak van sociaal beleid en werkgelegenheidspolitiek. Het deel is gewijd aan een analyse van de instrumenten die de Europese overheid van de lidstaten ontvangt, aan de Europese werkgelegenheidsstrategie en aan de beleidslijnen. Wij vragen ons af wat er te verwachten is van het plan voor werkloosheidsbestrijding en sociale integratie.

Het volgende punt dat aan de orde is, is de rol van het sociale overleg inzake werkgelegenheid en werkloosheidsbestrijding dat op Europees niveau plaatsvindt. De sociale partners hebben immers de mogelijkheid om tussenbeide te komen als de richtlijnen op nationaal vlak moeten worden toegepast.

Ten slotte besteden we aandacht aan het concept "overgangsmarkt". Wij ontwikkelen dat concept als een mogelijk scenario voor de toekomst en als een alternatief voor een activeringsbeleid dat al te vaak culpabiliserend werkt en onrechtvaardig is voor de werklozen.

Het tweede deel van het volume verwijst naar de sociaal-economische situatie in ons land. Wij behandelen ook de institutionele context en de ontwikkeling van het werkgelegenheidsbeleid op federaal en regionaal vlak sinds het begin van de jaren negentig. Voorts worden de activeringsmaatregelen, de sociale uitkeringen en het sociaal overleg in België besproken.

Sociale uitsluiting is een andere thema in de bespreking van de toekomst van het sociale België binnen Europa. Het eerste deel van het volume IV¹ is gewijd aan de Belgische situatie. In het tweede deel wordt de Belgische situatie vergeleken met die in de andere lidstaten van de Europese Unie. De verschillen qua sociaal beleid en de gevolgen ervan worden onder de loep genomen. Vervolgens wordt de stand van zaken opgemaakt met betrekking tot de *perspectieven van het Europees beleid* en nagegaan wat de kansen zijn van een *sociale integratie op Europees vlak*.

¹Volume IV: Voor een sociale integratie op het niveau van de Europese Unie. Welke plaats heeft België daarin? Sociale uitsluiting: het probleem in België en in Europa.

Alvorens het te hebben over het onderwerp van ons onderzoek, nemen we het concept "sociale uitsluiting" en zijn relevantie in het kader van ons onderzoek onder de loep. We komen tot de vaststelling dat het hier meer gaat om een nieuwe begrip dat wordt gebruikt om de gevolgen van de verwijdering uit de gemeenschap van loontrekkenden te verwoorden dan om een echt concept dat de afbakening van een studieobject toelaat.

Op nationaal vlak worden er verschillende definities van armoede gehanteerd, hetgeen het maken van vergelijkingen bemoeilijkt. Zo is er de wettelijke armoedegrens (gebruikt voor het bepalen van het bestaansminimum), de armoedegrens die door de Europese Unie is vastgelegd en die is gebaseerd op een vast percentage (50%) van het gemiddeld inkomen in een lidstaat, de subjectieve armoedegrens, die is gebaseerd op een enquête die bij een aantal huishoudens werd gehouden (CPS-Ufsia (Antwerpen)) en de armoedegrens die gebaseerd is op een vast percentage van het gemiddeld inkomen (50 of 75%) en die wordt gehanteerd door een aantal Belgische economen.

Als men het over armoede heeft, heeft men het dus over het inkomen en de verdeling daarvan. Op basis van een aantal teksten van Belgische economen buigen wij ons, in de mate dat wij er zicht op hebben, over de armoede en de ongelijkheid in België, de ontwikkelingen op dat vlak en de gevolgen van de sociale transfers.

Vervolgens bestuderen wij de ontwikkelingen op het vlak van de werkloosheidsverzekering en belichten wij enkele van de gevolgen daarvan op de sociale uitsluiting. Wij behandelen ook de voorwaarden voor het toekennen van het bestaansminimum. Dan volgt er wat cijfermateriaal. Vervolgens onderzoeken wij de problematiek van het (opnieuw) aan het werk zetten van de trekkers van een bestaansminimum. De werkgever vindt immers dat dat de beste weg is om hun opnieuw het recht op sociale uitkeringen te bezorgen. De doorverwijzing van de trekkers van het bestaansminimum naar de diensten van de RVA wordt beschouwd als de "terugkeer naar het normale leven" van een achteruit gesteld deel van de bevolking.

In het tweede deel van volume IV wordt de armoede in de lidstaten van de Europese Unie voornamelijk behandeld op basis van de statistische gegevens die door Eurostat werden verzameld en de gegevens van het Panel voor huishoudens van de Unie.

De armoede en de sociale uitsluiting in de lidstaten van de Unie kunnen niet worden onderzocht zonder te verwijzen naar de diepgaande wijzigingen die de stelsels voor sociale zekerheid hebben ondergaan.

De wijziging van de sociale zekerheid treft vooral de armsten en heeft de kans op onzekerheid doen toenemen. Het is vooral de behandeling van de steuntrekkers (trekkers van werklozensteun en allerlei andere uitkeringen) die onze aandacht trekt. Nu het beheer van de

werklozensteun en de sociale bijstand moet beantwoorden aan de eisen van de markt, kunnen we ons afvragen hoe de problematiek van de uitsluiting zal worden opgelost.

Wat draagt de Unie bij tot het beleid inzake sociale zekerheid om uitsluiting te bestrijden? Dat deel van volume IV is op de eerste plaats gewijd aan de instrumenten die de lidstaten aan de Europese overheid aanbieden met betrekking tot de sociale zekerheid. Vervolgens overlopen we wat de Europese raden zoal hebben bijgedragen op dat vlak tussen Essen (1994) en de Top van Luxemburg (1997). De beslissing die de Commissie in 1997 nam om een "modernisering van de sociale zekerheid" door te voeren, doet de vraag rijzen wat er nu op het vlak van de bestrijding van de werkloosheid en de sociale uitsluiting concreet staat te gebeuren. De Europese overheid ziet zich geplaatst voor een dilemma: enerzijds is er de bekommernis om het Europese model van sociale zekerheid - dat al bewezen heeft wat het waard is - te behouden en anderzijds de duidelijk aanwezige druk van de markt. Ze heeft het moeilijk om af te stappen van analyses die gericht zijn op "het zoeken naar werk" door de werklozen en over te gaan tot analyses die uitgaan van het creëren van werkgelegenheid. Nu de sociale zekerheid steeds ingrijpender wordt geherstructureerd, blijkt echter dat de prijs die er op sociaal vlak moet worden betaald, erg hoog ligt. Met andere woorden, centraal in onze problematiek staat nu al de manier waarop men aankijkt tegen het bestaan van een politiek tegengewicht voor hetgeen de markt voorschrijft. Op allerlei plaatsen worden er immers vragen gesteld, perspectieven geopend en scenario's voorgesteld, waarvan de logica afstand neemt van de modellen die op één of andere manier de sociale zekerheid en haar doeleinden in vraag stellen en de sociale zekerheid onderwerpen aan de financiële logica die de markt domineert. De mogelijke scenario's die op het einde worden opgenomen, vormen een illustratie van die voorstellen.

Het laatste volume (volume V) brengt de onderzoeken samen die het team van de TEF-ULB tijdens de eerste periode heeft verricht (1999). Er komen zeer specifieke thema's aan bod: de mobiliteit van kaderpersoneel en technici van groeiende internationale of multinationale ondernemingen uit twee sectoren (de banksector en de chemische sector), de luchtvaart en de pogingen die Sabena heeft ondernomen om haar activiteiten en haar vliegend personeel naar het buitenland te verhuizen, en het geval van de "self-employed workers" in de bouwsector. In de laatste casestudy worden er een aantal vaststellingen samengebracht omtrent grensarbeid en Europese integratie, en het netwerk van de "Eures transfrontaliers".

Het document omvat vier hoofdstukken:

- volgens verschillende onderzoeken neemt de mobiliteit van ongeschoolde migranten duidelijk af, terwijl de migratie van goed geschoolde werknemers steeds toeneemt. Vandaar onze belangstelling voor de mobiliteit van kaderpersoneel en technici van groeiende internationale of

multinationale ondernemingen. De keuze van de sectoren (de banksector en de chemische sector) wijst erop dat wij vooral de aandacht willen vestigen op het bestaan van nieuwe vormen van mobiliteit binnen de context van de zich ontwikkelende Europese Unie, en op de gevolgen daarvan voor de carrière van de werknemers.

- de luchtvaartsector heeft in de Europese Unie heel wat ingrijpende veranderingen ondergaan sinds het begin van de jaren tachtig (gedeeltelijke of volledige privatisering van het merendeel van de nationale luchtvaartmaatschappijen, de liberalisering en de deregularisering die inging op 1 april 1997). Die veranderingen brengen een herpositionering op de markt met zich mee, maar ook een herstructurering van de activiteiten. Dat ligt dan weer aan de basis van enkele pogingen om de activiteiten en het vliegend personeel naar het buitenland te verhuizen. Eerst beschrijven wij de context van deze sector. Daarna trachten wij de situatie van Sabena te analyseren.

- het onderzoek met betrekking tot de bouwsector heeft enerzijds het specifieke karakter van de sector aan het licht gebracht en het anderzijds mogelijk gemaakt een band te leggen tussen dat specifieke karakter en de problematiek van het naast elkaar bestaan van verschillende legale juridische situaties in de lidstaten (loontrekkende werknemers, zelfstandigen, "self-employed persons"). Die verschillende juridische situaties kunnen in het kader van het vrije verkeer van werknemers voor problemen zorgen. We hebben echter wel opgemerkt dat er op dat vlak aanpassingen werden aangebracht aan de Europese wetgeving. Die aanpassingen kunnen een oplossing bieden voor problematische situaties en bijdragen tot het sociaal overleg.

- uit het verschijnsel van de grensarbeid kan goed worden afgeleid hoe ver het staat met het Europese integratieproces en de mobiliteit van de arbeid. Uit de elementen die we hebben kunnen verzamelen, blijkt overigens dat het hier om twee fenomenen gaat die moeilijk in al hun aspecten te vatten zijn. Wij belichten in achtereenvolgens de grensarbeid en de Europese integratie, de grensoverschrijdende stroom tussen het westen van Henegouwen en de Franse departementen Nord en Pas-de-Calais, het standpunt van een vakbondsorganisatie voor de grensarbeid aan de Frans-Belgische grens en het geval van de "Eures transfrontaliers".

Juni 2000